

ØYSTEIN SØRENSEN · BERNT HAGTVET · NIK. BRANDAL (RED.)

ISLAMISME

IDEOLOGI OG TRUSSEL

DREYER

**Øystein Sørensen, Bernt Hagtvet
og Nik. Brandal (red.)**

ISLAMISME

IDEOLOGI OG TRUSSEL

DREYERS FORLAG OSLO, 2016

© DREYERS FORLAG OSLO, 2016

OMSLAGSILLUSTRASJON: BILDET VISER DEN SÅKALTE «JIHADI JOHN»
SOM KJEMPET FOR IS. HAN BLE DREPT I ET DRONEANGREP I JANUAR 2016.

OMSLAG: AKADEMISK PUBLISERING

TRYKK: SCANDBOOK AB, FALUN

PRINTED IN SWEDEN

ISBN: 978-82-8265-170-7

BOKEN ER GITT UT MED STØTTE FRA INSTITUSJONEN FRITT ORD

Innhold

Forord 7

DEL 1. ISLAMISMEN OG DENS HISTORIE

Øystein Sørensen | Islamisme, islam og totalitarisme 15

Mehdi Mozaffari | Islamismens fremvekst 31

Roger Griffin | Islamisme og terrorisme 50

Halvor Tjønn | Medina-staten – ekstremistenes inspirasjon 87

DEL 2. ISLAMISMEN I DEN ISLAMSKES VERDEN

Julie Sandness | Det muslimske brorskap og Al-Qaida
– rivaler eller trosfeller? 117

Carl August Jordhøy Henning | Al-Qaidas religiøse rettferdiggjøring av terrorisme 140

Farhat Taj | Arif Hasan Akhundzada | Taliban – islamisme og nasjonalisme 162

Roja Darian | Dag Einar Thorsen | Islamister i regjeringskontorene – en sammenligning av Saudi-Arabia, Iran og Tyrkia 189

Cecilie Hellestveit | Den islamske staten (IS) – forankring, virkemidler og ideologi 213

Øystein Sørensen | *Dabiq* – profesjonell propaganda med apokalyptisk perspektiv 244

DEL 3. ISLAMISMEN I SKANDINAVIA OG VESTEN

Kirstine Sinclair | Saad Ali Khan | Hizb ut-Tahrir i Danmark – ideologi og aktiviteter 2001–2015 265

Stian Michalsen | Islamisme på norsk – Profetens Ummahs ideologiske utvikling 282

Lars Gule | Hvorfor reiser nordmenn til Syria for å kjempe? – om norsk salafi-jihadisme 305

DEL 4. DEBATTEN OM ISLAMISME

Farhat Taj | «Den andres andre» – menneskerettsdiskursen sett fra Norge og Pakistan 333

Frederik Stjernfelt | Den islamistiske sympatisør-sump – hvem er det vi er oppe imod? 355

Bernt Hagtvet | Den totale tilintetgjøringen av fienden – menneskets verste fristelse 367

Lars Akerhaug | Debatt med silkehansker 386

Sylo Taraku | Islams indre kritikere 406

DEL 5. ET ALTERNATIV

Øystein Sørensen | En islamsk modernisator – Mahmoud Taha 449

Forfatterpresentasjoner 467

Tidligere utgivelser i serien 473

Taliban – islamisme og nasjonalisme

Flere forskere har de siste årene hevdet at de islamistiske trekkene hos Taliban er underordnet andre og viktigere spørsmål. Noen mener at drivkraften har vært interne konflikter som «klassekrig» i pashtun-samfunnet, stammerivalisering, sekteriske konflikter, inkompetente styresmakter, fremmede militærmakters tilstedeværelse i Afghanistan eller hevn over den pakistanske staten. Andre har helt avvist at Taliban skulle ha noen internasjonale jihadist-aspirasjoner. I dette kapittelet problematiserer vi slike forestillinger. Vi mener tvert imot at pashtun-samfunnet, under «veiledning» av en korrupt pakistansk stat og dennes *jihad*-politikk, er blitt et laboratorium hvor en ny islamsk gjenoppvåkning er blitt dyrket og sluppet løs. Taliban er så blitt en ny form for politisk og kulturelt uttrykk for pashtunsk etnisitet.

Talibans fremvekst

Taliban er en militant islamistbevegelse i Pakistan og Afghanistan som stort sett består av etniske pashtunere. Blant bevegelsens tilhengere finnes også mennesker med andre etnisiteter som punjabi og kasjmiri, men kjernestrukturen utgjøres av etniske pashtunere. Med hensyn til organisering blir det sagt at Taliban er et «nettverk av nettverk».¹

Taliban-krigere – studenter og mullaer fra de svært konservative islamske madrasskolene – dukket først opp blant de sunnimuslimske

mujahedin-partiene som kjempet mot russerne i Afghanistan på 1980-tallet. Begepet «Taliban» slik det nå blir forstått og anvendt, ble imidlertid ikke brukt den gangen. Taliban-krigerne kunne skjernes fra andre mujahedin på grunn av sin kunnskap om sharia og en streng overholdelse av islamske prinsipper. De etablerte et islamsk system med islamske domstoler som avgjorde tvister mujahedin imellom.²

Omdanningen fra mujahedin til Taliban i løpet av den kaotiske perioden som fulgte den sovjetisk tilbaketrekningen, er blitt viet relativt lite oppmerksomhet. Det finnes ulike beretninger om hvordan og hvorfor Taliban dukket opp, der den kanskje mest kjente er at de kom for å frigjøre det afghanske folk fra krigsherrenes grusomheter. De sekulære, pashtunske nasjonalistene i Pakistan og Afghanistan mener at Taliban ble skapt av den afghanske cellen i det pakistanske etterretningsbyrået ISI (Inter-Services Intelligence) i første halvdel av 1990-tallet. Det som er klart, er at Taliban, uavhengig av de eksakte omstendighetene rundt deres fremvekst, har nære bånd til militær-etablisementet i Pakistan, og deres forbindelser forut for 9/11 er grundig dokumentert.³ Pakistans støtte til Taliban etter 9/11 er også kjent, og tidligere president Musharraf innrømte nylig at Pakistan har støttet Taliban for å beskytte sine egne interesser i Afghanistan.⁴

«Det gamle Taliban», «Ny-Taliban» og «Pakistansk Taliban»

Under krigen mot Sovjet bestod den afghanske jighaden av sju store sunnimuslimske og åtte store sjiamuslimske fraksjoner. I tillegg ble et mangfold av islamske bråkmakere og opprørere fra ulike steder i verden transportert til Pakistan av amerikanske myndigheter. Under ledelse av CIA og deres pakistanske medhjelpere, ISI, fikk de opplæring og utstyr før de ble sendt videre til Afghanistan. Mange av disse utenlandske mujahedin vendte etterpå tilbake til sine opphavsland for å starte opprør der, men flere ble igjen i Afghanistan og Pakistan.

Vesten og deres lokale pakistanske stedfortrødere tok det for gitt at den afganske jighaden ville opphøre når de sovjetiske styrkene var nedkjempet og det var etablert et islamsk styre under mujahedin i Afghanistan. Det er flere årsaker til at det ikke ble slik. En åpenbar grunn er at Sovjet ikke bare led nederlag i Afghanistan, men fortapte seg i et forfall som i løpet av noen ganske få år endte i en full kollaps. Det ble dermed skapt et maktvakuum både lokalt, regionalt og globalt. Det er også åpenbart at USAs faktiske geostrategiske mål i Afghanistan etter hvert gikk langt utover kun å drive ut sovjeterne. De amerikanske målene inkluderte etableringen av en permanent tilstedeværelse i regionen; ikke bare for å ha tilgang til og kontroll over oljereservene i Det kaspiske hav, som man den gang antok var de nest største i verden, men også for å få et ikke-arabisk fotfeste i regionen, slik at man kunne ha bedre kontroll på Russland og Kina. Med hjelp fra og i skyggene av sine amerikanske velgjørere kunne samtidig Pakistan oppnå sine stedfortrøder-imperialistiske jighad-mål. I praksis gav den amerikanske strategien Pakistan spillerom til å gjøre som de ville, så lenge det var i samsvar med USAs utvidede mål og krav.

Mujahedin-overtagelsen av Kabul gav imidlertid ikke de forventede resultater. Det største problemet var mujahedins manglende evne til å samle og styre. Dette resulterte i en gjensidig ødeleggende voldelig borgerkrig som raserte Kabul og dermed førte til en ny stor bølge av flyktninger ut av det allerede krigsherjede landet. Dessuten fulgte ikke mujahedin alle ordre fra Pakistan, slik pakistanerne hadde forventet.

Pakistan begynte derfor å se seg om etter en erstatning, og bestemte seg for å trene opp og bruke seminarstudenter fra madrassaene som ble drevet av det islamske Jamiat Ulama-e-Islam-partiet (JUI) og misfornøyde mujahedin til å nedkjempe krigsherrene som hadde dukket opp i Afghanistan. Disse fikk navnet *Taliban*, som i pashtospråket er flertallsformen av *talib*, eller seminarstudent. Talibans politikk og adferd var svært strikt, enkel, puritansk og brutalt effektiv, og i motsetning til hva tilfellet var med deres forgjengere, var den

pashtunske karakteren også påfallende. De fikk først fotfeste i den politisk innflytelsesrike pashtunske Kandahar-regionen, og med aktiv støtte fra Pakistan rykte de i årene 1994–96 frem og etablerte seg over hele Afghanistan.

I ettertid er det tydelig at Pakistans egentlige ambisjon gikk langt utover de offisielle målene om å «støtte Afghanistans uavhengige islamske karakter». Pakistan hadde lenge drømt om å annektere afghanske områder som et ledd i etableringen av en regional, indo-arisk muslimsk «islamsk blokk» styrt fra Islamabad og Lahore, som ville dominere tidligere sovjetisk Sentral-Asia.⁵ Pakistans regionale verktøy ble jihad: Man skulle fremprovosere islamske opprør i utvalgte problemområder ved bruk av det «ikke-statlige virkemiddelet» jihad, og deretter rykke inn i disse områdene etter hvert som samfunnene ble destabilisert. Utenom Afghanistan ønsket man slik å oppnå innflytelse i Tadsjikistan, Usbekistan, Tsjetsjenia, Bosnia og Kashmir, og til dette formålet fikk jihadistene fra hele verden base, innkvartering og trening i Pakistan.

Nabolandet Afghanistan, som alt var overvunnet, ble prøvestativet og utskyttingsrampen for denne nye strategien. Det skulle imidlertid vise seg at også Taliban ble vanskelige å håndtere for pakistanerne. Deres brutalitet, spesielt overfor kvinner, gjorde at de ble upopulære internasjonalt, og da de gav Osama bin Laden og hans Al-Qaidanettverk et tilfluktssted og behandlet ham som en velkommen gjest, vendte amerikanerne seg mot dem. Omtrent på samme tid viste det seg at oljereservene i Det kaspiske hav verken var av den kvantitet eller kvalitet man opprinnelig hadde forventet.⁶

Den påfølgende perioden kan betraktes som den tredje hovedfasen i prosessen som ble startet av den afghanske jihad. Med angrepet 9/11 spant taskenspillet ut av kontroll og kunne ikke lenger skjules, og 9/11 markerer slik et vannskille. Formålet til amerikanerne og pakistanerne hadde selvsagt ikke vært å etablere et islamistisk styre, men det Taliban de hadde skapt, viste seg å la handling følge ord: De trodde på ideologien om islamisme som en oppriktig, ekte levemåte, samme hvor ufullstendig den måtte være og fremdeles er.

Også fremveksten av det pakistanske Taliban er en fortsettelse av det opprinnelige afghanske mujahedin. Begge Taliban-utgavene består i all hovedsak av etniske pashtunere, men de manifesterte seg på forskjellige måter og har hatt separate utviklingsfaser. Taliban slo først rot i Afghanistan, men deres påvirkning i Pakistan ble svært tidlig følt. I angrep på grenseposten Angoor Adda sør i Waziristan i januar 1997, og i Mirali Tehsil nord i fjellregionen senere samme år, stengte de barbersalonger og knuste fjernsynsapparater. Deres utbredelse i De føderalt administrerte stammeområder fulgte raskt etter, men forble boblende usynlig under overflaten i mange år. Utviklingen videre – som Muttahida Majlis-e-Amals (MMA) provinssielle koalisjonsregjering i Khyber Pakhtunkhwa, starten på dronekrigføringen og Pakistans militære gjengjeldelseshandlinger for å beskytte seg mot et opprørske Taliban som stadig spredte seg og nektet å adlyde pakistanske ordre – førte gradvis til at Taliban innen 2007 for alvor var blitt kjent i Pakistan. Da dannet ulike Taliban-grupper en opprørske paraplyorganisasjon med navnet Tehrik-e-Taliban Pakistan (TTP).

Taliban-ideologi som en form for islamisme

Talibans ideologi er en kombinasjon av sunnimuslimsk deobandi-islamisme og wahhabi-islamisme. Deobandi er en underordnet sekt i sunniislam med mål om å rense islam for visse sufi-praksiser som er blitt betraktet som kjetterske. De fleste pashtunere følger deobandi-islam, blandet opp med pashtunske tradisjoner og skikker.⁷ Talibans versjon er imidlertid langt mer voldsom og ubarmhjertig. For det wahhabi-inspirerte Taliban utgjør også den pashtunske tilpasningen av religionen til lokale forhold kjetterske avvik, som må motarbeides.

Wahhabismen, som særlig er utbredt i Saudi-Arabia, Golfstatene og til en viss grad Tsjetsjenia, ser på seg selv som en puritansk reformkraft som skal rense islam fra dens kjetterske avvik, tillegg og over-

tro. I årtier har Saudi-Arabia spredt wahhabisme ved bruk av oljedollar. Ifølge en undersøkelse har landet brukt mer enn 100 millioner dollar på spredningen av wahhabisme i fattige muslimske land.⁸

Den amerikanske statsviteren Vali Nasr har vist at Saudi-Arabia og andre land i Golfen finansierte islamske organisasjoner i Pakistan til og med før den afghanske jihad.⁹ Disse sunniislamske Golfmonarkiene var bekymret for Pakistans politiske venstrevridning på 1960- og tidlig på 1970-tallet, og ivret etter å fremme en islamsk identitet for å motvirke denne.¹⁰ Den omfattende saudiske støtten til religiøs utdanning i Pakistan før og etter den afghanske jihad er i samsvar med en større agenda: å kontrollere islamsk intellektuelt og kulturelt liv over hele den muslimske verden ved å understøtte religiøse institusjoner. Den afghanske jihad mot sovjeterne var slik finansiert av både USA og de saudiske statene, og «for hver dollar gitt av USA ble en lagt til av den saudiarabiske regjeringen».¹¹

I løpet av den sovjetiske okkupasjonen av Afghanistan (1979–1988) kom det rundt 4,5 millioner afghanske flyktninger til Pakistan, og mer enn to tredjedeler av dem etablerte seg i de pashtunske områdene, stort sett i flyktningleirer.¹² Pakistan opprettet et helt utdannings-system i pashtun-regionen i den hensikt å sikre ubegrenset tilgang av islamske militante til den afghanske jihad.¹³ Med amerikanske og saudiske ressurser understøttet den pakistanske regjeringen etableringen av kanskje så mange som tusen islamske madrasaer som skulle danne et ideologisk grunnlag for afghansk jihad.¹⁴ Det ble etablert nettverk av jihad-madrasaer, som Madrassa Jijrat aw Jihad (skole for migrasjon og hellig krig) og Dawat wa Jihad Pohentoon (universitet for utbredelse av islam og hellig krig). Det pakistanske Jamaat Islami-partiet, som har ideologiske forbindelser til Egypts Muslimske brorskap, forsynte disse madrasaene med jihad-litteratur. USAID gav massive tilskudd til universitetet i Nebraska for at de skulle produsere jihad-skolebøker for afghanske flyktningbarn som fikk opplæring ved madrasaer og skoler som ble styrt av ikke-statlige jihad-organisasjoner, inkludert dem som var arabiske. Disse bøkene

«var fulle av snakk om *jihad* [sic], med tegninger av våpen, kuler, soldater og miner», og var ment å skulle indoktrinere afghanske flyktningbarn.¹⁵ Med fremveksten av Taliban i 1994 fikk JUI frie hender til å opprette deobandi-madrasaer i det pashtunske beltet i Khyber Pakhtunkhwa og Balutsjistan. Her fikk unge pakistanere og afghanske flyktninger tilbud om gratis islamsk utdanning, mat og husly mens de ble opplært til å bli Taliban-krigere.

Wahhabi-innflytelsen på Talibans ideologi er også et resultat av Talibans nære forbindelser med Al-Qaida. Haqqani-nettverket (den afghanske militante gruppen som blir ledet av Gulbuddin Hekmatyar) og pakistanske Taliban-grupper (som TTP, Jaish Mohammad og Lashkar-e-Jhangavi) har hatt nære bånd til Al-Qaida. Mellom 1996 og 2001 understøttet Al-Qaida militante fra Midtøsten, Nord-Afrika, Sentral-Asia og Pakistan som fikk asyl under Taliban-regimet. De fleste av disse fremmede militante flyktet etter 9/11 til tryggere tilfluktssteder i De føderalt administrerte stammeområder, særlig i Waziristan, hvor de ble sporen til grunnleggelsen av det pakistanske Taliban.

Taliban trekker veksler på islamsk symbolisme for å legitimere og skape oppslutning om sin ideologi. Et eksempel på dette er Talibans påstand om at mulla Omar bestemte seg for å lede Taliban i post-sovjetisk Afghanistan etter at profeten Muhammed kom til ham i en drøm og beordret han til å gjøre det.¹⁶ Profetens tilsynekomst i drømmer har teologisk relevans i islam. Ifølge en hadith sa profeten at «enhver som har sett meg i en drøm, har definitivt sett meg, siden Satan ikke kan etterligne min form».¹⁷ Det finnes praktiserende muslimer som ikke bare tror at Muhammed dukker opp i drømmer, men også lengter etter en audiens med profeten på denne måten. Talibans påstand om at Muhammed kom til syne i mulla Omars drøm, kan ikke ha gått ubemerket hen i Pakistan, Afghanistan og andre steder.

Taliban som endelige autoritet

Talibans ideologiske retorikk understreker at bevegelsen er den endelige autoritet når det skal avgjøres hva som er akseptabel og uakseptabel adferd i islam.¹⁸ Deres leder, mulla Muhammad Omar, ble erklært *Amirul Momineen* – leder over alle muslimer. Da de kom til makten i 1996, forbød de *jirga* (stammeråd), det afghanske nasjonalflaget, den afghanske nasjonalsangen og *nouruz* (afghansk nyttår) – en 2500 år gammel tradisjonell høytid. Radio Kabul ble omdøpt til «Sharias stemme». De ødela Buddha-statuen i Bamian; et eldgammelt symbol på lokal herkomst. Afghanere som ikke oppførte seg i samsvar med deres tolkning av islam, ble hardt straffet. I løpet av deres styre i Afghanistan (1996–2001) opprettet de en fryktet politistyrke – oppkalt etter versene i Koranen som «beordrer det gode og forbyr det vonde» – for å tvinge gjennom islamsk moral, som i Talibans ideologi betyr harde innskrenkninger av personlig frihet. Det inkluderte burka for kvinner, skjegg for menn, obligatoriske bønner fem ganger om dagen, forbud mot musikk og utestengelse av kvinner fra det offentlige liv. Alt dette har røtter i islamsk ideologi, og gir slik legitimitet til Talibans ideologi.

Antisjia

Den dansk-iranske statsviteren Mehdi Mozaffari hevder at det finnes en tendens til samarbeid innenfor islamismen, på tvers av den tradisjonelle oppdelingen i sunnimuslimer, wahhabister og sjiamuslimer. Han peker da blant annet på at egypteren Ayman al-Zawahiri fra (den sunnimuslimske) Shafi'i-skolen forble en alliert av den wahhabistisk militante Osama bin Laden.¹⁹ Både den sjiaislamske iranske staten og dens libanesiske allierte i Hizbollah støttet de militante sunniislamske bevegelsene Hamas i Palestina og FIS i Algerie. Denne samarbeidstendensen er i samsvar med den eldre utgaven av hovedstrømningen i islamisme, som nekter å identifisere seg med sekteriske

stridspunkter.²⁰ For slike islamister er det viktigste spørsmålet islam i motsetning til ikke-islam: *Dar al-Islam* i motsetning til *Dar al-Harab*. Blant andre Maulana Maududi, grunnleggeren av Jamaat Islami, tolker martyriet til profetens barnebarn Imam Hussein som en kamp for sosiopolitisk rettferdighet. Han diskuterer Imam Husseins rolle ved å bruke de samme symboler og myter og samme retorikk som han blir tilskrevet i sjiaislam. Maududi skal til og med ha skrevet kritisk om de første tre kalifene i islam, som etter sjiamuslimers tro ikke hadde rett til å bli kalifer.²¹

Mozaffari minner oss imidlertid også om at forholdet mellom sjiaislam og sunniislam frem til i dag generelt har vært preget av motvilje, der konflikter har hatt ulik grad av intensitet, avhengig av den politiske konteksten. For eksempel skrev Al-Qaidas leder Al-Zawahiri i 2005 et kritisk brev til Al-Qaidas leder i Irak, Al-Zarqawi, der han krevde at sistnevnte gjorde slutt på de hensynsløse, uhemmede drapene på sjiamuslimer i Irak. Argumentet er de må konsentrere seg om det overordnede målet, som er den globale jihad-agendaen overfor USA og amerikanskstøttede muslimske regjeringer.²² Islamistisk samarbeid mellom sjia- og sunnimuslimer er fortsatt sjeldent, og sunniislamisme i dag er i hovedsak preget av en kraftig antisjiaislamsk fiendtlighet. Sjiamuslimer blir sett på som interne fiender av islam – altså forrædere – som i hemmelighet stadig samarbeider med islams eksterne fiender, det vil si Vesten.

Også Talibans ideologi har en ekstremt fiendtlig holdning til sjiaislam. Under Taliban-regimet i Kabul ble sjiamuslimer massakrert og det pakistanske Taliban har drept tusener av sjiamuslimer. Det afghanske Talibans Haqqani-nettverk nord i Waziristan foretar kidnappinger med krav om løsepenger og drap på sjiamuslimer i Kuram-dalen.²³ Den pashtunske sjiaminoriteten er i dag omringet av den pashtunske deobandi-majoriteten. Den antisjiaislamske retorikken har imidlertid tradisjonelt hatt liten påvirkning på vanlige pashtunske tilhengere av deobandi-sekten. Forholdet mellom pashtunske deobandier og sjiamuslimer har historisk sett vært godt. Isolerte tilfeller av sekterisk vold har riktig nok funnet sted, men ble

relativt lett tatt hånd om av først det britiske og senere det pakistanske styret.

Alt dette forandret seg etter den militære maktovertagelsen i Pakistan i 1977, som blant annet førte til mer sekterisk vold mot sjiamuslimer. I dag er det antisjiaislamske aspektet ved Talibanens ideologi nært knyttet til Pakistans innenriks- og utenrikspolitikk. Det nye militærregimet under general Zia ville islamisere, eller mer spesifikt «sunnifisere», Pakistan, og ønsket at et «islamsk byråkrati» skulle styre den pakistanske staten, for slik å motvirke sekulære politiske krefter som Pakistans folkeparti.²⁴ Det militære regimet etter statskuppet gav derfor store tilskudd til madrasaer og anmodet dem om å innlemme tradisjonelt religiøse læreplaner fra *Dars-e-Nizami*-tradisjonen i det moderne pensum, for slik å skape jobbmuligheter for uteksaminerte fra madrasaene i offentlig sektor.²⁵ Den religiøse klassen grep begjærlig regjeringens tilbud. Fra 1984–85 til 1990–91 ble det delt ut 15 969 millioner pakistanske rupier fra provinsregjeringens Auqaf-fond til de 42 madrasaene i NWFP.²⁶ Antisjiagrupper som ble opprettet og understøttet av den pakistanske staten, utgjør i dag både lederskapet i og den brede masse av Taliban-grupper, og uten disse ville det knapt eksistert noe (pakistansk) Taliban.

Verdensherredømme for enhver pris?

For å føre hele verden inn under islamsk styre er islamister villige til å bruke alle slags midler, voldelige som fredelige, avhengig av den aktuelle konteksten. «Hensikten helliger middelet» er bunnlinjen i den islamistiske jihad-strategien. De har begått de grusomste voldshandlinger, både mot dem som blir oppfattet som fiender og mot tilfeldige mennesker. For islamister betyr det ingenting om uskyldige blir drept. Al-Qaida formulerer seg på denne måten i et brev til alle muslimer:

Man oppnår ikke frihet uten å betale en høy pris, og [det å utgyte] blod er et element som ikke kan skilles fra de [andre] nødvendige tiltakene. Jeg er fullstendig klar over det faktum at å utsette folket i Den islamske nasjonen for død, er en svært vanskelig sak, men det finnes ingen annen måte å redde dem på. Ingen annen måte.²⁷

Taliban argumenterer vanligvis med at dersom uskyldige blir drept under deres angrep, vil de gå rett til paradiset, noe som videre antyder at uskyldiges død er en gunstbevisning de burde være takknemlige for.

Et annet spørsmål er om Taliban ønsker et kalifat som skal erstatte den nåværende verdensorden. En del litteratur antyder at Taliban ikke har noen direkte motivasjon for å engasjere seg i globale jihadist-aktiviteter. Anne Stenersen, tidligere stipendiat ved Forsvarets forskningsinstitutt, sier at det afghanske Taliban først og fremst er opptatt av å frigjøre Afghanistan fra USA- og NATO-styrkene.²⁸ Lederskapet i det afghanske Taliban får oppholde seg i Pakistan, en av USAs allierte i krigen mot terror, og det afghanske Taliban har dermed ikke noe insentiv for å delta i internasjonale terroristangrep; snarere tvert om.²⁹

Om Taliban i Afghanistan var involvert i internasjonale terroristangrep, ville det med andre ord føre til større amerikansk press på Pakistan for å eliminere de afghanske terrornettverkene, og det afghanske Taliban har derfor ikke noe insentiv for å slutte seg til den globale jihad mot Vesten. Stenersen hevder også at uenigheten i offentlig europeisk opinion om NATOs rolle i Afghanistan er et annet element som gjør at Taliban ikke har noen reell motivasjonsfaktor for å utføre terroristangrep i samsvar med Al-Qaidas globale jihadist-agenda. Det afghanske Taliban, sier hun, er klar over meningsforskjellene i europeiske land med hensyn til NATOs rolle i Afghanistan, og ledere i det afghanske Taliban har gitt uttalelser der de ber europeere om å hindre sine regjeringer i å «tjene Amerikas interesser» i landet.³⁰ Stenersen sier til og med at det er mulig at Al-

Qaida i Afghanistan og Pakistan gradvis kan bli assimilert i og bli en del av det talibanske miljøet, som ikke utgjør noen trussel mot internasjonal sikkerhet.³¹ Stenersens konklusjon later til å være at på grunn av Talibanens «manglende interesse» for å engasjere seg i global jihad kan verdensmaktene ignorere dem – uavhengig av lidelsene de påfører folket i Pakistan og Afghanistan. Rent bortsett fra at denne analysen av Taliban som potensiell trussel ikke tar hensyn til Pakistans tvilsomme samarbeid med USA i krigen mot terror, er dette en analyse med betydelige svakheter.

Også andre forskere har nedtonet Talibanens ideologiske motivasjon, og forklarer deres militante holdninger og adferd med lokale problemer, mangel på god styring, utilsiktet skade påført av USA-/NATO-styrkene og rivalisering innad i og mellom stammer.³² Blant andre Anand Gopal mener at:

Taliban [i Afghanistan] grep ikke til våpen bare for å anvende jihad-prinsippet, eller for å drive ut de fremmede [NATO/USA-tropper], slik mange talibanere senere prøvde å fremstille det, men snarere fordi det var det eneste alternativet som gjestod for individer og grupper uten noen rolle i den foreliggende situasjonen [Afghanistan etter 9/11]. Til å begynne med var det med andre ord ikke eksistensen av et nytt styre *per se* som drev disse tidligere talibanerne [til å bli militante], men derimot styrets adferd [overfor Taliban]. Likevel var det til å begynne med ikke tilstedeværelsen av fremmede tropper som sådan som avlet frem motstand fra disse tidligere talibanerne, men derimot USA-/NATO-troppenes [egenmektige] adferd.³³

Slike synspunkter har en tendens til feilaktig å konsentrere seg om enkelte sider ved Taliban. Ifølge Mehdi Mozaffari har dagens islamistgrupper enten sentripetale eller sentrifugale tendenser. Sentrifugale krefter ekspanderer fra sentrum, mens sentripetale krefter virker i motsatt retning. Ut fra denne beskrivelsen er Taliban (på begge sider av Durand-linjen) en sentripetal eller lokal kraft som først og fremst

er opptatt av sin egen region, mens organisasjoner som Al-Qaida og Daesh er sentrifugale krefter. Dette forhindrer likevel ikke at Taliban allierer seg med dem og passer inn i den omfattende islamistiske mosaikken, om enn på den måten de selv ønsker.

Problemet er imidlertid at alle islamister – det være seg sentripetale eller sentrifugale – er påvirket av islamismens ideologi, som er grunnleggende sentrifugal. Islamismen verken anerkjenner eller respekterer nasjonale grenser.³⁴ Enkelte islamister kan vise lokale, sentripetale tendenser som del av en nødvendig strategi eller taktikk, men får ikke ideologien med globale jihadist-aspirasjoner til å forsvinne, og vil heller ikke eliminere deres evne til å bli en sentrifugal kraft om og når det skulle være formålstjenlig.

Det er nettopp dette som er tilfellet for Taliban. Til å begynne med konsentrerte de seg bare om Afghanistan, deretter forsøkte de seg på det tilgrensende Pakistan, og nå ser vi at et stort antall militante talibanere fra både Pakistan og Afghanistan har reist til Syria for å slutte seg til Daesh, men igjen på en måte som gjør at de begrenser seg selv til den lokale krigsskueplassen. Nylig bekreftet politidirektøren i Khyber Pakhtunkhwa-provinsen og kontraterrorismedepartementet i Sindh-provinsens regjering at Daesh-militante finnes over hele Pakistan.³⁵ De militante (som nevnt av politidirektøren og Sindh-regjeringen) er ikke utlendinger; de er lokale talibanere som nå lover troskap til Den islamske staten i Syria og Irak. Daesh er det neste store utviklingstrinnet for den internasjonale jihad-bevegelsen etter Al-Qaida og Taliban, og vil snart ta over.

I hvilken utstrekning er Taliban pashtunske nasjonalister?

Taliban blir ofte fremstilt som pashtunske nasjonalister, en type «frihetskjemper» som grep til våpen som en respons på den lidelsen andre pashtunere ble påført av USA-/NATO-styrker og deres stedfortredere i den afghanske og den pakistanske hæren, eller av lokale krigsherrer. I denne fremstillingen fører de «klassekamp» og forsvarer

pashtunernes retter overfor den staten de er havnet under.³⁶ Deres voldsbruk oppfattes som et folkelig, innfødt svar på undertrykkende sosiale strukturer eller dårlig styring og praksiser og som fører til lidelse. Denne typen forklaringer legger altfor mye vekt på noen ganske få sider ved Taliban.

Det finnes rett nok en subtil klassefaktor i Talibans motivasjon, særlig i Pakistan, men den er verken i forgrunnen eller et tydelig uttalt mål. Samme hvilken fiende de kjemper mot, skjer det hovedsakelig i jihads navn, og ethvert annet hensyn er av underordnet natur. Likevel kan man si at eroderingen av den postkoloniale pakistanske staten og det totale fraværet av en virkningsfull statsmakt i Afghanistan også har gjort at Taliban har tatt initiativet som kompetent lederskap, uavhengig av form. Det finnes dessuten et etnisk og kulturelt særtrekk som lovpriser identitet, språk (pashto) og den overveldende pashtunske stammetradisjonen (Pashtunwali). Dette er en samling av faktorer man kan beskrive som «nasjonalistiske» i en akseptert betydning av ordet.

Utover dette har ikke Taliban noe konsekvent program for pashtun-samfunnets økonomiske og sosiokulturelle velferd. De har ikke noen plan om å forbedre – i moderne velferdsforstand – sitt samfunn, for eksempel ved å dele på makten og rikdommen de oppnår gjennom islamsk skattlegging og det islamske konseptet om plyndring (*Mal-e-Ghanimat*, eller krigsbytte). Pashtuneres levestandard er stort sett forblitt på samme usiviliserte og underutviklede nivå som i det primitive stammesamfunnet, og er aldri blitt bedre under Talibans kontroll, i visse tilfeller verre. Deres reformer innebærer en tilbakefall etter moderne standard, og inkluderer frastøtende straffemetoder. I likhet med den europeiske mot-opplysningstiden forkaster Taliban vitenskapelige, demokratiske og sekulære ideer, og forhindrer at de slår rot i pashtun-samfunnet.³⁷ I utgangspunktet var imidlertid slike ideer aldri velkomne i det underutviklede og rigide pashtun-miljøet.

Taliban har som mål å gjenskape det sjuende århundres islam med alle midler, voldelige som ikke-voldelige. De har forbudt, angrepet eller fornærmet de få gjenværende symbolene og kultur-

gjenstandene fra det moderne ferniss som ble introdusert under britisk styre og Durrani-dynastiet på 1700- og 1800-tallet. Det forhindrer imidlertid ikke at de også angriper pashtunske kulturelle og politiske uttrykk. Det er blitt nedlagt forbud mot pashto- og all annen musikk. Taliban har angrepet religiøse helligdommer som graven til Rahman Baba, en berømt pashto-poet og mystiker fra det 17. århundre som er universelt respektert av alle pashtunere. De håner grunnleggende pashtunske stammeinstitusjoner som jirga, rådsforsamlingen som skal løse disputer på fredelig vis. De tok til og med på seg en statlig rolle som håndhevere av et elementært prinsipp i Pashtunwali: I en pashtunsk kontekst er kvinnen familiens «private eiendom», og klanen har kulturelt sett ubestridt, overordnet kontroll over hennes skjebne. Dette hadde alltid vært et uformelt element, men Taliban skulle heretter sørge for å straffe kvinner som ikke overholdt skikkene. De bombet skoler og drepte lærere og studenter. Deres krav på status som stat innebærer et uttalt og empirisk mål: å undertvinge samfunnet sharialov slik de tolker den, som deres guddommelig pålagte religiøse forpliktelse. I sine taler og i sin retorikk fremhever de alltid islams universelle karakter, ikke etnisitet eller stammer.

Ikke desto mindre er Talibans grunnleggende pashtunske karakter ikke til å ta feil av, og den kommer til uttrykk på en måte som aldri før er observert. Det finnes ingen tvil om at de representerer en mektig strømning fra selve roten av Pashtuns sjel og kultur, og i den forstand – og med bakgrunn i deres nevnte bedrifter – kan man betrakte Taliban som et uttrykk for pashtunsk nasjonalisme eller kultur, dog ikke av den varianten man vanligvis forventer nå til dags. De er negative og ubehagelige, men nyter på tross av det en slags uformell legitimitet som sjelden har hatt sin like om man betrakter dette fenomenet. Taliban fremstår som legemliggjøringen av Pashtuns konstituerende narrativ som inneholder mektige, mobiliserende, identitetsskapende historier og bilder som er blitt overført fra generasjon til generasjon og har hatt innvirkning på hvordan pashtunere tenker og snakker om seg selv som samfunn, stamme og individ.

Det konstituerende narrative er basert på og et uttrykk for kulturelle kjerneverdier: «de høyeste moralske prinsipper eller retningslinjer» et samfunn, dets institusjoner og individer eller grupper streber etter å holde fast ved. Dette er sosiale idealer, og samfunn konstruerer sine konstituerende narrativer for å normalisere sine verdier, eller for å sikre at folk internaliserer dem gjennom sosialisering og innordner sine liv deretter. Taliban har tatt disse konstituerende narrative et skritt lenger ved å uttrykke dem i termer fra den moderne, globale islamistfilosofien.

Pashtunske konstituerende narrativer er flettet inn i pashtunske verdier som er utledet fra uskrevne stammeskikkens «æreskodeks», eller *Pashtunwali*, som styrer deres liv. Viktige elementer i *Pashtunwali* inkluderer *badal* (hevne), *tarboorwali* (rivalisering på farssiden), *Siali* (kameraderi) og *ghairat* (ære, særlig i den forstand at kvinnen og hennes kropp er en handelsvare). Fellesnevneren og den viktigste drivkraften som understøtter disse verdiene, er en egosentrisk projisering på alle adferdsnivåer hos individet og i klanen, noe som medfører evig vilje til strid, forræderi, egoisme og ufred. Rettferdighet – en forestilling om verdier som er helt nødvendige for sosial harmoni, kollektive goder og menneskelig utvikling – er en fremmed idé i det pashtunske stammeuniverset. Deres viktigste institusjon, *jirga*, er ikke et system som avsier juridiske dommer, men en mekanisme som løser disputer ved å debattere dem til man har nådd et forlik som er akseptabelt for både overgriper og offer.

Melmastia (gjestfrihet) er et annet eksempel på at et pashtunsk særtrekk blir tillagt altfor stor vekt: Alle kulturer i verden har verdier eller normer for gjestfrihet. Pashtunernes fremheving av sin gjestfrihet henger sammen med den egoismen som er grunnfestet i kulturen. *Melmastia* opphøyer verten og hans sjenerøsitet i hans egne og andre pashtuneres øyne. Ideen om verdighet – som i den kantianske forstand er basis for den moderne forestillingen om menneskeretter – er også fremmed for pashtunsk kultur. I en hevnekontekst er menneskelivet verdiløst. Kvinner er bare familiens løssøre, uten noen autonom sosial eller juridisk status. Det pashtunske hverdagslivet er

preget av rå konkurranse om familiens eller stammens ressurser, basert på egoisme: konkurranse innad i familien (mellom søsken), innenfor den utvidede familien (rivalisering på farssiden) og innad i og mellom stammer (stammerivalisering).

Pashto-språket har rett nok ord for samarbeid (*Mrasta*) og kollektive goder (*Khair-Khegara*), hvilket indikerer at det finnes verdier som i noen grad motvirker de negative sidene: Verdier som oppfordrer mennesker i et samfunn til å hjelpe hverandre i uselvisk innsats for å sikre at alle har en «rettferdig» del av de tilgjengelige ressurser, og at ingen blir etterlatt i elendighet og fattigdom. I løpet av århundrene har imidlertid ikke den pashtunske kulturen vært i stand til å universalisere verdier som samarbeid og felleskap. Den har derimot universalisert *badal*, *tarboorwali* og *Siali*, verdiene som er drevet av egoisme og et selvsentrert verdensbilde. Årsaken er at pashtunernes sosiale univers tar utgangspunkter i *stammen* – det blir sagt at det er det største stammeforbundet i verden. «Hver stamme», skrev Mountstuart Elphinstone, «er et uavhengig samvelde, og hver er de andres rival, om ikke fiende.»³⁸

Når pashtunernes sosiale univers (stammesystem) er blitt slik det er (preget av egoisme), har det kanskje sitt opphav i et eldgammel karaktertrekk, født i møte med endeløse invasjon og få ressurser, som vann og dyrkbart land. Uansett har det pashtunske stammesystemet fortsatt å eksistere langt utover sin «tildelte tid». Sosio-kulturelle forandringer av denne kulturen skulle ha startet i det 20. århundre, da Pashtun-lederen Bacha Khan gjennom sin Khudai Khidmatgar-bevegelse i tiårene før og etter andre verdenskrig prøvde å endre på noen av de skadelige pashtun-verdiene. Bevegelsen var ikke særlig vellykket, delvis fordi staten (først den britiske, senere den pakistanske) innskrenket bevegelsesfriheten, delvis fordi pashtun-verdier som hevner er for rotfestet i kulturen til at de kan elimineres.

Årsaken til at disse foreldede verdiene lever videre og er så viktige i dag, er at størstedelen av pashtun-samfunnet aldri fikk sjansen til å eksistere under en faktisk moderne stat. Den moderne staten

pashtunerne *har* eksistert under, Pakistan, ivaretar som vi har sett over sine egne interesser, og opplever heller ikke noe indre press for å endre på tingenes tilstand. Pakistan kontrollerer de pashtunske stammene i de føderalt administrerte stammeområder gjennom primitive spesialtiltak som ikke tillater noen virkningsfull evolusjon. Unntaket har vært Khyber Pakhtunkhwa-provinsen, som består av relativt utviklede områder og er underlagt moderne pakistansk lov. Loven blir imidlertid bare i liten grad implementert av en korrump og svak stat, særlig de delene som gjelder offentlig velferd og sosial utvikling. I løpet av de siste to tiårene er derfor også store deler av denne provinsen blitt en forlengelse av De føderalt administrerte stammeområder, lovløst og sårbart for påvirkning fra Taliban, og vi ser nå en tilbakevending til det gamle stammesamfunnet. I ettertid ser vi kanskje også at hva som enn eksisterte i området i form av innflytelse fra den pakistanske staten, egentlig var en britisk-indisk avlegger uten røtter, som nå er i ferd med å forsvinne helt.

Taliban og vanlige pashtunere deler det iboende egosentriske verdensbildet som utgjør kjernen av pashtunske verdier. Også i denne forstand representerer Taliban pashtunsk nasjonalisme og kultur. Både talibanere og «vanlige» pashtunere er misogynister. Talibanere og de fleste, om ikke alle pashtunere er også pedofile.³⁹ I sin omgang med pashtun-samfunnet er Taliban drevet av *badal*, *tarboorwali* og *Siali* (i tillegg til islamisme), og har tatt den pashtunske egoismen til nye høyder. Den vanlige pashtuner er dessuten akkurat like religiøst lettantennelig i sin personlige adferd, selv om han i normale tider av frykt for represalier kan legge bånd på seg, for eksempel ved å tenke seg om før han dreper eller trenger seg på noe(n) som rettmessig tilhører andre. Taliban har ingen slike skrupler.

Kombinasjonen av så mye makt og en islamistisk motivasjon gjør Taliban i stand til å bygge bro over enhver kløft mellom virkeligheten og det pashtunske egoismeidealet. For eksempel myrdet Taliban i ett enkelt selvmordsangrep i 2008 nesten alle lederne – sunni- så vel som sjiamuslimer – i Ali Khel-stammen, den største og trolig mektigste av Orakzai-stammene. Over 100 mennesker ble drept, de

fleste av dem stammeledere. En vanlig pashtuner, uansett hvor motivert han måtte være, ville i frykt for hevn aldri våget å gå så langt. Taliban er imidlertid en organisasjon som ikke bare dreper, men også skryter av det.

Taliban representerer også pashtunsk nasjonalisme i den forstand at det er den mest virkningsfulle politiske kraften i dette samfunnet i dag, selv om den er barbarisk og ikke har noen bred folkelig legitimitet. Det finnes årsaker til dette i historien så vel som samtiden.

Historiske årsaker

Taliban har for første gang – med vitende eller ikke – lyktes i å bruke de innfødte kulturelle karaktertrekkene til å øve innflytelse som kan beskrives som enhetlig, grasrotbasert og effektiv, selv om det skjer på en tilbakestående, vill og generelt antisosial måte. Moderne vestlige begrep fra statsvitenskap og statsbygging er av innlysende årsaker ubrukelige i denne konteksten. Pashtunerne har hittil levd i fremmede og likegyldige eller dysfunksjonelle stater, som ofte har vært fiendtlig innstilt overfor dem, og som ikke har vært det minste interessert i å omdanne dem gjennom sosial ingeniørkunst. Det har sine årsaker. De brutale metoder og midler som kreves i en slik prosess, er i dag upopulære og uakseptable i den rådende liberale og demokratiske tenkemåten. Hvordan skal man relativt raskt kunne føre et ustabilt og krigersk stammesamfunn, som når det kommer til stykket, lever i steinalderen, inn i en etisk basert modernitet.

Det største paradokset ved den mannlige pashtunske karakteren (mannlig fordi kvinner ikke teller i det pashtunske sosiopolitiske universet) er at individualiteten og friheten som blir så beundret, er innskrenket av hans religiøse avhengighet.⁴⁰ Dette gjør ham svært sårbar for å bli utnyttet av enhver (pashtuner eller ikke) som foregir å slåss for islam. I løpet av generasjonene har pashtun-samfunnet produsert et stort antall menn som har vært ute av stand til å forholde seg kritisk til påstandene fra dem som inviterte dem til jihad.

Historisk sett har de fleste større sosiale og politiske oppstander i pashtun-samfunnet vært drevet og motivert av religion (islam). I gamle dager, under Mughal-dynastiet og britisk styre, før en politisk sofistisert wahhabisme eksisterte, var «sufi»-stammenes primitive islam – som nedskrevet av britiske kolonialister og andre vitner – minst like blodtørstig i sin fanatisme og villskap. Dette var tilfellet frem til for omtrent 25 år siden, da wahhabismen ble befestet gjennom den saudiske påvirkningen i Pakistan og Afghanistan. Religiøs ekstremisme er dermed et tilbakevendende fenomen i pashtun-samfunnet.⁴¹ Dessuten har pakistanske pashtunere tradisjon for å utkjempe andre folks kriger i islams navn, som i Kashmir og Afghanistan, og nå blir de med i Daesh i Midtøsten, men altså med et lokalt formål: å inkludere *Wilayah Khorasan* i Daeshs globale kalifat.

I sin nåværende stammebaserte form er pashtun-samfunnet en fabrikk som uavbrutt spyr ut jihad-militante for den pakistanske staten. Vi må se på strukturen i og karaktertrekkene til det stammebaserte pashtun-samfunnet for å finne årsakene. En stor del av massene som står langt nede på rangstigen i dette samfunnet, er besatt av en politisk-religiøs vekklse der islamisme oppfattes som den akseptable formen for sosial mobilitet. Tradisjonelt innflytelsesrike, velstående og rådende segment er i forfall, og disse har alltid tatt parti for utenlandske makter og herskere. Det er de som har forandret seg. De har hatt en tendens til å være mer progressive, og har tilegnet seg utdanning og kjennskap til internasjonale kulturelle trender. Utdanning betyr her en grad av europeisering og vestliggjøring. Dette har resultert i en tydelig kulturforskjell mellom viktige sosiale komponenter, i en grad som sjelden, om overhodet, finnes andre steder. Forskjellen reflekterer også klasse og andre stammebaserte og underliggende etniske motsigelser som er spesielle for pashtun-samfunnet. Tidligere var ikke ulikheten av en type som kunne destabilisere samfunn, men snarere en positiv motivasjonsfaktor som ble sett opp til. Dynamikken i sosiale forandringer, særlig etter grunnleggelsen av Pakistan, førte imidlertid uunngåelig til at den ble mer fremhevet.

På grunn av todelingen mellom den afghanske og den pakistanske staten har de «moderne» påvirkningene på pashtun-samfunnet variert. Her kan man se ulike trender innen sosial, politisk, kulturell, etnisk og språklig utvikling. Denne utviklingen later likevel til å ha vært for det meste overflattisk og kosmetisk. Lite har beveget seg i de brede masser av folket. Fremveksten av Taliban har imidlertid fått gjenklang i dypet, og skapt en slags sosial konsensus i stammesamfunnet. Konsensusen er basert på en syntese av gjenopplivede religiøse og stammebaserte kjerneverdier.

De innflytelsesrike sosiale segmentene i pashtun-samfunnet som praktiserte ideer om pashtunsk nasjonalisme på et «sekulært» politisk grunnlag, brukte på den andre siden aldri konsepter som hadde noen faktisk basis i dette samfunnet, annet enn som etterlatenskaper av fremmed styre. De var fremmedgjort på grunn av sin utdanning, som endret deres kultur, potensial og tilnærming. Gradvis ble denne gruppens grunnlag svekket, særlig etter at de forlot sin nå ubrukelige «sekulære» nasjonalistiske retorikk. For dem på bunnen fantes det i virkeligheten ingen reell form for sosial mobilitet, og samfunnet som helhet forble stillestående.

Det var jihads ankomst som gradvis førte til endringer på alle nivå. Det ga nytt liv til den lenge undertrykte lokale islamske stammekulturen som fremdeles eksisterte på landsbygda, hvor størstedelen av befolkningen bor. De gamle styringsstrukturene ble liggende igjen i veikanten etter hvert som jihad og korrupsjonen feide dem bort. Folk fra de lavere klassene fikk for første gang en røst og en legitimitet som stemte overens med deres konservative overbevisninger – og med den pakistanske statens offisielle jihad-politikk.

Da Taliban senere vendte seg mot den pakistanske staten som hadde skapt dem, var årsaken at Pakistan brukte jihad bare for å fremme sine egne mål, og at elitene som dominerte staten, ikke var «ærlige» i sin personlige anvendelse av den. Dette kulturelle og klasse-messige skillet er kommet enda tydeligere til uttrykk mellom pashtunere som tar islam svært alvorlig. Etter den kalde krigen har skillet økt: først med den uopphørlige jihad og Talibans fremvekst

i Afghanistan i 1994, og deretter da Taliban virkelig ble en kraft å regne med i Pakistan fra 2007 og utover. Denne jihad har erklært krig mot sine egne skapere: de vestlige maktene og deres stedfortredere. Pakistan er nå under angrep fra virkningene av sin egen korrupsjon og sitt eget jihad-avkom.

En annen årsak til at jihadismen får et stort og lydhørt publikum i pashtun-samfunnet, er at sekulær pashtunsk nasjonalisme aldri fikk bred støtte der, ikke engang Khudai Khidmatgar Tehrik, KKT, det eneste moderne fenomenet som kan gjøre krav på å bli kalt en pashtunsk nasjonalist-bevegelse i vanlig forstand.

Hva skjedde med det «nasjonalistiske» konseptet etter 1992?

Saur-kuppet i Afghanistan 27. april 1978 og den regionale geopolitiske utviklingen som det utløste, gav Pakistan en gylden sjanse til å foreta en rekke grep. Først og fremst var det å føre jihad, i samsvar med den offisielle «ideologien» som rettferdiggjorde Pakistans eksistens, og som ble gjenopplivet året før av general Zia-ul-Haq og hans *Nizame Mustafa*-program. Bokstavelig talt betyr det «profeten Muhammeds system». Politisk refererer det til Haqs agenda for å islamisere Pakistan gjennom massive juridiske, politiske og sosiale reformer med opphav i sunniislam.

Dette var det angivelige formålet, og det internasjonale klimaet sikret at det uten problem kunne rettferdiggjøres, med støtte fra Pakistans vestlige velgjørere. Jihad ble betraktet som et middel for å utvide Pakistans regionale hegemoni. I tillegg kom ambisjoner om «islamisk» makt og ære, med planer om en regional imperialism som Pakistan tidligere bare kunne drømme om, men som tjeneren nå kunne oppfylle under beskyttelse av og med godkjenning fra sine angloamerikanske herrer.

Pakistans jihad-seier i Afghanistan fant sted i skyggen av USAs større seier i den kalde krigen i 1992. Regimet i Afghanistan ble avsatt, og erstattet av et styre som var tro til. Ting begynte imidler-

tid raskt å gå galt på mange måter, og mujahedin ble erstattet av Taliban, som tok over Afghanistan i 1996. En av hovedårsakene til problemene var Pakistans favorisering av Hizbe Islami, et parti dominert av pashtunere – de dyktigste og mest ekstreme blant islamistene. Hendelsesforløpet fikk et ironisk utfall, i og med at det Taliban som erstattet mujahedin, også var fullt og helt pashtunsk. Pakistan var nå ikke bare hovedaktøren i det afghanske spillet, slik man hadde ønsket, men ble dermed også mekler i «Pashtunspørsmålet» i Afghanistan – men nå på en helt annen måte, fordi de vanlige etniske spenningene igjen hadde brutt ut, men denne gangen blant mujahedin. Spørsmålet om pashtunsk nasjonalisme var nå blitt et redskap for Pakistan, i stedet for dets bane. Over natten var pashtunsk nasjonalisme blitt oppløst til intet. De største partiene i Pakistan som hadde kjempet for pashtunsk nasjonalisme, som ANP (Awami National Party) og PMAP (Pashtunkhwa Mili Awami Party), innså gradvis at virkeligheten hadde forandret seg, og deres «nasjonalistiske» glød ble tydelig nedtonet. Fra dette tidspunktet av begynte Taliban sin historiske oppstigning.

Konklusjon

Den hurtige fremveksten av nye politiske enheter og en endret geopolitisk virkelighet har ført til forskyvninger i verden, særlig etter 2013. Fremveksten av Daesh; Russlands mektige tilbakekomst som global supermakt og forpurringen av USA og NATOs planer i Syria; Kinas «myke» overtagelse av Pakistans indoariske kjerneområder (Punjab og Sindh) – alt dette peker i retning av en dramatiske ny situasjon som grunnleggende vil påvirke det pashtunske samfunnet. Sannsynligvis vil både Pakistan og Afghanistan gå i oppløsning som stater og områdene vil bli fordelt på grunnlag av etnisitet.

Det er hevet over enhver tvil at de nye regionale maktene – Russland og Kina i stedet for USA og NATO – ikke vil tillate den krefsvulsten som Taliban er i å fortsette å vokse i pashtun-samfunnet.

Det har flere årsaker, først og fremst deres egne mål. Dette er da også nettopp det pashtun-samfunnet trenger. Det er svært sannsynlig at Russland og Kina vil arbeide for å bekjempe slike problemer overalt. Det inkluderer bruken av metoder som en liberal offentlig opinion, påvirket av Vesten, neppe vil bifalle.

De nye internasjonale maktene som er viktige for denne regionens fremtid, inkludert Russland, vil for det første bli nødt til å knuse Taliban uten skrupler, og påtvinge det pashtunske samfunnet en orden med nulltoleranse for religiøs ekstremisme. For det andre må de raskt modernisere samfunnet på kulturelt-, politisk- og utdannings plan – om nødvendig ved bruk av tvang. Russland er velegnet til å påta seg denne oppgaven, ikke bare på grunn av de nye realitetene geopolitisk og i Eurasia, men fordi både USA og deres stedfortreder Pakistan med sine kriminelle intensjoner og egeninteresser har utnyttet pashtunernes religiøs ekstremisme i tiår og bidratt til enorm menneskelig lidelse her. Disse to statene kan man ikke lenger stole på, og de har etter all sannsynlighet ingen fremtid i regionen.

Når det gjelder den politiske organiseringen av en potensiell pashtunsk stat, og hvilken form den kommer til å få, vil dette – med all historisk presedens i bakhodet – være avhengig av de fremtidige maktene. Den vil plassere seg i det kommende eurasiske verdensbildet, styrt av Russland, som vil ha en eller annen form for khorasansk underavdeling i en utvidet sentral-asiatisk organisasjon innenfor en eurasisk global forvaltning.⁴² Dette vil ikke bare integrere pashtun-samfunnet på en mer naturlig måte, men vil også i større grad være i overensstemmelse med dens pashtunske etnisitetens turko-irsanske historiske sammensetning.

Oversatt av Bjarte Brandal

Noter

- 1 Ruttig, Thomas. 2010. «How Tribal Are the Taleban?» [sic]. Afghanistan Analysts Network, Kabul/Berlin, s. 13.
- 2 Zaeef, Abdul Salam. 2010. *My Life with the Taliban*. Columbia University Press, s. 22 og 26.
- 3 Jf. Haqqani, Hussain. 2005. *Pakistan: Between Mosque and Military*. Carnegie Endowment for International Peace og Pande, Aparna. 2011. *Explaining Pakistan's Foreign Policy – Escaping India*. Routledge Contemporary South Asia.
- 4 Jf. Gall, Carlotta. 2014. *The Wrong Enemy. America in Afghanistan (2001–2014)*. Mariner Books; Dawn: «President Musharaf: 'ISI (Pakistan's prime intelligence agency) cultivated Taliban to counter India actions against Pakistan'».
- 5 Pande 2011, s. 59–87.
- 6 Ruppert, Michael. 2004. *Crossing the Rubicon. The Decline of the American Empire at the End of the Age of Oil*. New Society Publishers, s. 33.
- 7 Zaeef 2010, s. 5.
- 8 «Last Nights TV: The Qur'an, Channel 4; Banged Up, Five», The Independent. 15. juli 2008, jf. www.independent.co.uk/arts-entertainment/tv/reviews/last-nights-tv-the-quran-channel-4-banged-up-five-867474.html (rett URL 20.1.2015)
- 9 Nasr, Vali. 2000. «The Rise of Sunni Militancy in Pakistan. The Changing Role of Islamism and the Ulama in Society and Politics». *Modern Asian Studies*, s. 142–144.
- 10 *Ibid.*
- 11 Yousaf, Mohammad og Mark Adkin. 2003. *The Bear Trap. Afghanistan's Untold Story*. Jang Publishers: Lahore, s. 81.
- 12 *Afghans in Peshawar. Migration, Settlements and Social Networks*. Collective for Social Science Research 2006, s. 38. Jf. www.unhcr.org/43e754da2.pdf (rett URL 20.1.2016).
- 13 Marwat, Fazal. 2005. *From Muhajir to Mujahid, Politics of War Through Aid: (a Case Study of Afghan Refugees in NWFP)*. Pakistan Study Centre, University of Peshawar.
- 14 *Ibid.*, s. 33.
- 15 *Ibid.*
- 16 Allen, Charles. 2006. *God's Terrorists. The Wahhabi Cult and the Hidden Roots of Modern Jihad*. Abacus, s. 3.
- 17 *Sahih-Bukhari* [samling av ahadis], vol. 9, bok 87, nr. 123, jf. www.

- sahih-bukhari.com/Pages/Bukhari_9_87.php (rett URL 20.1.2015).
- 18 Semple, Michael. 2014. «Rhetoric, Ideological and Organizational Structure of the Taliban Movement». United States Institute of Peace, s. 9.
- 19 Mozaffari, Mehdi. 2007. «What is Islamism? History and Definition of a Concept.» *Totalitarian Movements and Political Religions*. Vol. 8, No. 1.
- 20 Nasr, Vali. 2000. «The Rise of Sunni Militancy in Pakistan: The Changing Role of Islamism and the Ulama in Society and Politics». *Modern Asian Studies*. Cambridge University Press.
- 21 *Ibid.*, s. 158.
- 22 Brev fra al-Zawahiri til al-Zarqawi, jf. http://www.globalsecurity.org/security/library/report/2005/zawahiri-zarqawi-letter_9jul2005.htm (rett URL 21.1.2016).
- 23 Jf. Farhat Tajs intervjuer med sjiamuslimske stammeledere og andre sjiamuslimer i øvre Kuram og Nasr 2000.
- 24 Nasr 2000, s. 146.
- 25 *Ibid.*
- 26 Marwat 2005, s. 33.
- 27 Dette brevet er fra «Osama Bin Laden's Bookshelf», som inneholder nedgraderte dokumenter som den amerikanske kommandostyrken fant under sitt raid mot bin Ladens hus i Abbottabad, Pakistan. Jf. «Osama Bin Laden's Bookshelf». Budskap til den islamske nasjon: <http://www.odni.gov/files/documents/ubl/english/Message%20for%20general%20Islamic%20nation.pdf> (rett URL 20.1.2016).
- 28 Stenersen, Anne. 2013. «The Relationship between al-qaeda and the Taliban», i *Talibanization: Negotiating the Border between Terror, Politics and Religion*, redigert av Peter Bergen og Katherine Tiedemann. Oxford University Press.
- 29 *Ibid.*
- 30 *Ibid.*
- 31 Stenersen 2013, s. 89.
- 32 Gopal, Anand. 2013. «The Taliban in Kandahar», i *Talibanization: Negotiating the Border between Terror, Politics and Religion*, redigert av Peter Bergen og Katherine Tiedemann. Oxford University Press; Qazi, Shehzad. 2011. «Rebels of the Frontier. Origins, Organization, Recruitments of Pakistani Taliban». *Small Wars and Insurgencies*. Vol. 22, No. 4 og Kilcullen, David. 2009. *The Accidental Guerrilla: Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*. New York: Oxford University Press.

- 33 Gopal 2013, s. 29.
- 34 Ball, Terence og Dagger, Richard. 2014. *Political Ideologies and the Democratic Ideal* (9. utgave). Pearson Education, s. 314.
- 35 The News Tribe. «Presence of IS in KP cannot be ignored», jf. www.thenewstribes.com/2015/07/14/presence-of-is-in-kp-cannot-be-ignored-ig-police-kpk (rett URL 20.1.2016) og Khyber News TV. «IS presence in KP can't be ignored», jf. www.khybernews.tv/news-Details.php?cat=3&key=ODcxMDA= (rett URL 20.1.2015).
- 36 Nawaz, Shuja. 2009. «FATA: a Most Dangerous Place». Center for Strategic and International Studies, s. 19 og Gopal 2013.
- 37 Ball og Dagger 2014, s. 201–202.
- 38 Elphinstone sitert i Allen 2006, s. 8.
- 39 Dette er godt dokumentert i en nylig nedgradert rapport fra det amerikanske forsvaret, jf. Anna Maria Cardinall, *Human Terrain Team (HTT) AF-6. Research Update and Findings: Pashtun Sexuality*, jf. <https://info.publicintelligence.net/HTT-PashtunSexuality.pdf> (rett URL 28.1. 2016). Se også Chris Mondloch, «Bacha Bazi: An Afghan Tragedy», *Foreign Policy* 28.10. 2013, jf. <http://foreignpolicy.com/2013/10/28/bacha-bazi-an-afghan-tragedy> (rett URL 28.1.2016) og Pul-E- Khumri, «Afghan boy dancers sexually abused by former warlords», *Reuters* 18.11. 2007, jf. www.reuters.com/article/us-afghan-dancingboys-idUSISL1848920071119 (rett URL 28.1. 2016)..
- 40 Allen 2006, s. 16.
- 41 Roy, Olivier. 1990 (2. utgave). *Islam and Resistance in Afghanistan*. Cambridge University Press, s. 60; Khan, Wali. 2009. *Bacha Khan and Khudai Khidmatgari – taqseem-Hind or Taqseem-i-Musalman* (Bacha Khan og Khudai Khidmatgari – et splittet India eller splittede muslimer). Amn Press Bacha Khan Center, s. 41–49; Khan, Ghani. *The Pathan*, s. 48–49, jf. <http://kitaboona.blogspot.no/2014/12/the-pathan-by-khan-abdul-ghani-khan-in.html> (rett URL 20.1.2016).
- 42 Om Russland og den eurasiske union, se f.eks. Timothy Snyder, «Fascism, Russia, and Ukraine» i *The New York Review of Books* 20.3.2014, jf. www.nybooks.com/articles/2014/03/20/fascism-russia-and-ukrain (rett URL 20.1.2016) og «Edge of Europe, End of Europe» i *The New York Review of Books* 21.7.2015, jf. www.nybooks.com/daily/2015/07/21/ukraine-kharkiv-edge-of-europe (rett URL 20.1.2016).